

označujejo to vlogo sami dokumenti. Pretežno večino gradiva (80%) sestavljajo kratka povelja, navodila in sporočila, kar že samo po sebi najbolje izpričuje, kakšno delo so tedaj od glavnega poveljnika in strategije revolucije terjale okoliščine. Zelo malo je npr. daljših pisem, prevladujejo radijske brzojavke z vojaško vsebino. Malo je govorov in referatov; med temi je prav gotovo najpomembnejši referat, ki ga je imel Tito na 2. zasedanju AVNOJ; v gradivu sta le dva članka, zapis enega predavanja in en intervju.

Ko so uredniki predstavili slovensko izdajo, so posebej izpostavili tiste vsebinske sklope knjig, ki se nanašajo na Slovenijo. V obravnavanem obdobju so bile zveze med Titom in Slovenijo zelo otežkočene. Ohranjenih je le nekaj brzojavk in eno samo pismo (5. januarja 1944), v katerem opredeljuje naloge NOV in PO Slovenije. Ob tem pa je treba opomniti, da je bil od oktobra 1943 v Jajcu ter Drvarju in kasneje na Visu tudi Edvard Kardelj, s katerim je imelo slovensko partizansko vodstvo radijsko zvezo in dopisovanje. Kardelj je nekajkrat sam prišel v Slovenijo, kjer je deloval tudi na podlagi Titovih pooblastil.

Redaktorji zbranih del posebej opozarjajo, da bodo nekatere na novo odkrite brzojavke in drugo gradivo pripravili za objavo v posebni knjigi.

Prvo branje zvezkov daje vtis, da so zgodovinarji svoje delo temeljito opravili. To moramo sklepati po izjemno obsežnih komentarjih, po objavljeni kronologiji, registru osebnih in zemljepisnih imen, ki obsegajo domala polovico celotnega gradiva. Nekatera pojasnila so v bistvu že krajši elaborati, kar velja npr. za opis Titovega prebijanja iz Drvarja.

Z doslej izdanimi zvezki zbranih del J. B. Tita so se uredniki že precej približali zadnji fazi vojnega obdobja; sklepnih del tega obdobja bo obravnavalo še devet zvezkov. Ob tem kaže opozoriti na izjave uglednih jugoslovanskih zgodovinarjev, da si je pri nas težko zamisliti količjak resnejše pisanje zgodovine NOB brez uporabe te izdaje; zbirka ima velik odmev tudi v tujini, o čemer pričajo prevodi v ZR Nemčiji in drugod.

Naj na koncu opozorim še na dva pomembna knjižna projekta; naši zgodovinarji pripravljajo izdajo Kardeljevih zbranih del; zbrana dela Borisa Kidriča v sedmih knjigah

v srbohrvaščini so prišla na knjižne police pred nekaj tedni, kmalu pa lahko pričakujemo njihov natis v slovenščini. Potemtakem je delež slovenskih zgodovinarjev pri pripravljanju znanstveno kritičnih izdaj tekstov naših revolucionarjev iz predvojnega, medvojnega in povojnega obdobja izjemno velik; želimo le, da bi dobili skupaj z založniki pri družbenih institucijah in organizacijah dovolj podpore, da ne bi prihajalo do zastojev pri tiskanju, kot se je primerilo z zbranimi deli Borisa Kidriča po letu 1962.

Ivan Hvala

IVAN SVETLIK

Brezposelnost in zaposlovanje

V zadnjem letu in pol smo v Sloveniji dobili že drugo knjigo, ki se sodobnih problemov zaposlovanja loteva na zanimiv in v marsičem drugačen način od sicer prevladujočega v domači strokovni literaturi. Prva knjiga, z naslovom Tokovi zaposlovanja, je izšla predlani pri Moderni organizaciji, druga, ki jo tukaj predstavljamo, pa konec lanskega leta v zbirki Družboslovje pri Delavski enotnosti.

Knjiga I. Svetilka nam v branje prinaša sistematičen in vsebinsko zaokrožen sistem spoznanj o sodobnih trendih in procesih v sferi zaposlovanja, družbenih protislovij, ki iz njih izhajajo ter možnih strategijah za njihovo razreševanje. Gre torej za knjigo, ki se vprašanj zaposlovanja loteva izredno celovito, zaradi česar prinaša v domačo literaturo s tega področja pomembne novosti. V prvi vrsti se to kaže že skozi metodološko izhodišče celotnega dela, zastavljenega skladno z dejstvom, da je zaposlovanje tisto mejno področje, ki je v celoto svojih problemov vpeto v vse dele družbenega sistema, od ekonomskega, socialnega, do političnega. Na ta način uspeva presežati sicer prevladujoč, enodisciplinaren pristop k tej problematiki. Druga značilnost knjige, ki jo je prav tako potrebno že uvodoma poudariti, pa je v tem, da ob teoretični konceptualiza-

ciji posameznih dimenzij brezposelnosti in zaposlovanja pokaže tudi na možnosti njihove metodološke operacionalizacije za potrebe empiričnega raziskovanja. Čeprav so v knjigi hkrati že predstavljeni rezultati nekaterih raziskovanj na teh osnovah, pa je izčrpna razlaga raziskovalnih metod izredno koristna, saj sta zaposlovanje in brezposelnost pojava, ki se v času spreminjata ter ju je težko regulirati brez sistematičnega analitiškega spremljanja.

Vsebinsko je knjiga razdeljena v sedem poglavij, v njih pa je osrednja pozornost namenjena brezposelnosti kot tistemu vprašanju, skozi katerega se kažejo poglavitni problemi obstoječega sistema zaposlovanja, njegove perspektive oz. omejitve, kakor tudi družbenoekonomski položaj posameznikov in družbenih skupin v njem. To stališče avtor podrobneje utemeljuje v uvodnem poglavju. V drugem in tretjem poglavju – z naslovom Trg delovne sile in brezposelnost ter Vrste brezposelnosti – pa avtor pristopa k analizi brezposelnosti najprej z zgodovinsko-razvojnega in nato strukturalno-funkcionalnega vidika.

Največji del prostora je namenjen analizi v okviru drugega pristopa, medtem ko je zgodovinski vidik obdelan na zgoščen in pregleden način. V ospredju je predvsem elaboracija ugotovitve, da dobi brezposelnost svoj pravi družbenoekonomski pomen šele z institucionalizacijo dela v obliki posla oz. zaposlitve, s čimer postane le-ta poglavitna oblika aktivnosti za zagotavljanje eksistence in dominantna oblika uporabe delovne sile nasploh. Ta proces se je dovršil z razvojem blagovno-denarne produkcije in preobrazbo delovne sile v »blago posebne vrste«, k razumevanju česar je odločilno prispeval že Marx, ki je prav tako opredelil temeljne družbene funkcije brezposelnosti.

Ob tem najdemo v knjigi tudi podrobnejši prikaz dveh konceptov, ki skušata yzroke brezposelnosti in s tem njen značaj pojasnjevati na globalni ravni. Najstarejši je koncept prostovoljne brezposelnosti, ki je dominiral v buržuazni ekonomski misli do Keynesa in po katerem do brezposelnosti prihaja, ker posamezniki nočejo delati za normalno ceno, t. j. ceno, ki izhaja iz vsakokratnega razmerja med ponudbo in povpraševanjem po delovni sili. Čeprav je ta koncept doživljal nekatere modifikacije in ga mnogi še vedno radi ponavljajo, je za pojasnjevanje

brezposelnosti povsem neprimeren. Deloma se lahko nanaša le na tisto peščico brezposelnih, ki so jim materialni pogoji dopustili, da so »pobegnili« iz zaposlitve. Drug koncept, ki je podrobneje obdelan, pa se nanaša na tehnološko brezposelnost. Avtor poudarja, da je nastanek le-te pojasnil že Marx, ko je utemeljil zakon rastoče organske sestave kapitala. Marxov zakon pa je po avtorjevem mnenju potrebno danes interpretirati širše, saj je v času svojega nastanka veljal za primarni in sekundarni sektor. Danes se tehnološka brezposelnost kaže kot posledica nenehnega prodiranja inovacij v družbeno produkcijo, zaradi česar se ekonomski sistem nahaja v stanju stalnega neravnovesja. Ta dinamika je do sedaj sicer potekala tako, da so tehnološke spremembe izrivale delovno silo iz tradicionalnih proizvodnih področij na nova področja (npr. terciarni sektor, vedno bolj postaja tovrstno področje tudi kvartarni sektor), vendar slednja niso mogla v celoti zadovoljiti potreb po zaposlitvah. Avtor to dejstvo posebej izpostavi, ko ugotavlja, da ne prevladuje tisti tip tehnologije, ki delovna mesta ustvarja (npr. računalnik), ampak tisti tip tehnologije, ki že obstoječo nadomešča ter omogoča t. i. procese modernizacije (npr. mikroprocesorji). Prav zaradi tega je tehnološka brezposelnost stalna in jo – ob nespremenjenih ostalih družbenih pogojih – tudi cikli gospodarske prosperitete ne morejo več odpravljati.

Posebej se avtor s konceptom tehnološke brezposelnosti ne ukvarja, saj ugotavlja, da je le-ta preveč splošen, da bi omogočal podrobnejši vpogled v samo strukturo in vrste brezposelnosti, torej v tisto, kar je predvsem predmet njegove analize. Izhodišče te analize mu je zato razčlenitev glavnih strukturnih elementov trga delovne sile. t. j. po eni strani zalog, ki se pojavljajo v različnih oblikah ponudbe in povpraševanja po delovni sili, po drugi strani pa tokov, ki potekajo med zalogami. Analiza strukturnih elementov trga delovne sile tako avtorju šele omogoči vzpostavitev kriterijev za sistematično razvrščanje brezposelnosti ter proučevanje njenih individualnih in socialnih dimenzij.

V tretjem poglavju najdemo najprej podrobno razdelitev odkrite brezposelnosti. Temeljni kriterij za njeno razvrščanje je vsebovan v razmerju med aktualno ponudbo po delovni sili in aktualnim povpraševanjem, t. j. v razmerju med obsegom in vrsto pro-

stih delovnih mest na eni ter številom in karakteristikami iskalcev zaposlitve na drugi strani. Od vrst odkrite brezposelnosti sta opredeljeni najprej obe, ki imata svoj vzrok v samem delovanju trga delovne sile. Prva je frikcijska in nastaja zaradi tega, ker se trg na spremembe v ponudbi in povpraševanju po delovni sili odziva z določenim časovnim zaostankom, druga pa strukturna, ki je po svoji naravi dolgotrajnejša in izhaja iz izobrazbenih, poklicnih, regionalnih ipd. vidikov neuskajenosti med ponudbo in povpraševanjem. Preostali vrsti odkrite brezposelnosti sta ciklična brezposelnost in brezposelnost zaradi neskladne rasti. Obe imata vzrok v premajhnem povpraševanju. Pri tem je ciklična brezposelnost, ki jo je prvi odkril Keynes, posledica cikličnega gibanja gospodarskih aktivnosti in s prosperiteto praviloma izgine, medtem ko je brezposelnost zaradi neskladne rasti posledica trajnega pomanjkanja delovnih mest. Značilna je zlasti za manj razvite dežele, v katerih je proces industrializacije praviloma počasnejši od procesa deagrariacije. Poleg odkrite je posebej analizirana še prikrita brezposelnost. Ob sami analizi različnih vrst brezposelnosti so razložene tudi metode za njihovo merjenje oz. ocenjevanje.

V naslednjem, četrtem poglavju, se obravnava usmeri na individualne in socialne razsežnosti brezposelnosti. Prve razloži avtor s proučevanjem tistega dela dinamike na trgu delovne sile, ki zadeva odtok v zaloge brezposelnih (opustitev dela, odpustitev z dela, iskanje prve in ponovne zaposlitve), nadalje z analizo pogostosti in trajanja brezposelnosti ter z analizo reakcij posameznika na brezposelnost. Ob tem opozarja, da je v sodobnih družbah vse bolj opazen trend rasti posebne kategorije brezposelnih, za katere velja zakon t. i. trajne brezposelnosti. Gledano sociološko, je zato toliko pomembnejše vprašanje, zakaj posamezniki in posamezne družbene skupine zavzemajo na trgu delovne sile različne položaje oz. zakaj so z brezposelnostjo različno prizadete. Odgovor na to vprašanje podaja avtor s pomočjo teorije o segmentaciji trga delovne sile. Od različnih inačic te teorije je privzeta tista, ki upošteva tako socialne kot tehnične dejavnike strukturiranja in po kateri razpada povpraševanje po delovni sili v štiri osnovne segmente: primarni interni segment, primarni eksterni segment, sekundarni in-

terni segment ter sekundarni eksterni segment. Z brezposelnostjo so najbolj prizadete skupine, ki se zaradi svojih družbenih karakteristik praviloma pojavljajo s ponudbo svoje delovne sile na sekundarnem segmentu. V tem smislu je posebej analiziran položaj naslednjih družbenih skupin: mladine, starejših delavcev, žensk, imigrantov ter delavcev z najnižjim socialnim statusom. Čim večjemu številu navedenih skupin posameznik pripada, tem težji je njegov položaj na trgu delovne sile. V nadaljevanju tega poglavja najdemo še zanimivo obravnavo nekaterih družbeno-političnih vprašanj brezposelnosti, kot npr. vprašanje tolerančnega praga brezposelnosti ter vprašanje o možnostih političnega organiziranja brezposelnih.

Osrednjo temo petega in šestega poglavja pa predstavljajo vprašanja regulacije trga delovne sile oz. vprašanje o možnostih družbene regulacije zaposlovanja nasploh. V tem okviru je najprej predstavljena aktivna politika zaposlovanja (APZ), ki so jo koncem šestdesetih in v sedemdesetih letih razvile zahodne dežele. Potreba po APZ se je v teh deželah pojavila zaradi naraščanja strukturne brezposelnosti, za odpravljanje katere ni več zadoščal klasičen »kenzijanski« makro model dvigovanja povpraševanja po delovni sili, pri čemer je imel ta model za nameček še inflatorne učinke (staglacija). Koncept APZ se je zato razvijal skladno z ekonomskimi in socialnimi cilji ter kot svojevrstno dopolnilo ekonomski in socialni politiki. V bistvu predstavlja APZ neposredno poseganje na trg delovne sile, pri čemer pa je to poseganje vedno selektivno. Njeni ukrepi so usmerjeni na odpravo posameznih vrst odkrite brezposelnosti oz. na posamezne kategorije ljudi, praviloma tiste z najslabšim položajem na trgu delovne sile.

Glede na svoje učinke za uravnavanje zaloga in tokov na trgu delovne sile, posamezne programe in ukrepe APZ obravnava tudi avtor. Pri tem jih razvrsti v tri večje skupine, in sicer: ukrepe za usklajevanje med ponudbo in povpraševanjem po delovni sili, ki zadevajo zmanjševanje frikcijske brezposelnosti, ukrepe za reguliranje ponudbe delovne sile (npr. programi izobraževanja, prostorske mobilnosti ipd.) v zvezi z zmanjševanjem strukturne brezposelnosti ter programe za reguliranje povpraševanja po delovni sili (npr. ohranjanje obstoječih zaposlitev, javna dela ipd.), ki zadevajo zmanjševanje

ciklične brezposelnosti. V knjigi je še zlasti zanimiv način obravnave posameznih ukrepov, saj so pri vsakem od njih podane še izkušnje razvitejših dežel v tej zvezi (npr. Švedske, Velike Britanije, ZRN idr.) in predstavljene evalvacijske študije o dejanskih učinkih posameznih programov. Sicer pa avtor tudi sam poda kritično oceno celotnega koncepta APZ ter pri tem poudari družbene limite APZ in njeno temeljno družbeno funkcijo. Cilj APZ namreč ni polna zaposlenost in s tem odprava brezposelnosti, temveč se njena dejanska vloga reducira predvsem na iskanje rešitev v zvezi s tremi bistvenimi vprašanji – kako brezposelnost omejiti, kako jo zadrževati v okviru družbeno še sprejemljivih meja ter kako jo funkcionalno vključiti v obstoječi sistem, da bo ohranila vse svoje klasične ekonomske funkcije.

V zvezi s tem avtor ugotavlja, da APZ, zaradi svoje vpetosti v obstoječi sistem produkcije, ne more predstavljati pravega in dokončnega odgovora na aktualne probleme zaposlovanja. Poleg APZ so zato potrebne še nove rešitve, za katere avtor pravi, da morajo biti sestavni del siceršnjih družbeno-razvojnih procesov in da morajo po svoji vsebini težiti k zmanjšanju odvisnosti od trga blaga in od trga delovne sile. Nove, alternativne strategije na področju zaposlovanja nato utemelji v globalnih razvojnih trendih, ki kažejo na postopno prehajanje od ekonomske in politične h kulturni racionalnosti. Slednja pomeni, da bodo v prihodnjem družbenem razvoju ekonomski kriteriji in cilji vse bolj podrejeni potrebam ljudi in širšim družbenim ciljem, kot so skrb za okolje, kvaliteta življenja, decentralizacija v proizvodnji in v odločanju ipd. Na področju zaposlovanja predstavljajo najustreznejši odziv in hkrati generator teh družbenih sprememb tri strategije: samozaposlovanje, samoprodukcija in tema dvema komplementarna strategija večje avtonomije posameznikov pri razporejanju delovnih in drugih življenjskih aktivnosti. Samozaposlovanje je po avtorjevem mnenju nekakšen most med APZ in novimi strategijami, saj pomeni odzivanje producentov na trg blaga brez posredovanja trga delovne sile, a v oblikah, ki so sestavni del formalne ekonomije. Dejansko alternativo tako trgu blaga kot trgu delovne sile pa predstavlja samoprodukcija. Njeno bistvo je v širjenju nebla-

govnih oblik proizvodnje oz. v neblagovnem zadovoljevanju potreb posameznikov in manjših družbenih skupin. Istočasno bi se morala uveljavljati še tretja strategija, kot nekakšen pogoj postopne realizacije obeh prvih. Zadeva namreč uvajanje fleksibilnejših oblik aktivnosti človeka in njihovo avtonomnejše razporejanje med različna življenjska obdobja. Alternativna politika zaposlovanja prav tako predpostavlja postopno izenačevanje statusa produktivnih in – z današnjega vidika – še neproduktivnih aktivnosti, saj brez tega ne bodo možni prehodi med zaposlenostjo, samozaposlenostjo in samoprodukcijo. Avtor zaključuje, da bi uvajanje alternativne politike zaposlovanja imelo številne pozitivne družbene učinke, kot npr.: zmanjšal bi se pritisk na zaposlitve, meje med zaposlenostjo in brezposelnostjo bi postajale manj ostre, olajšano bi bilo spreminjanje poklicnih in življenjskih vlog, s skrajševanjem delavnika bi se odvečna delovna sila sproščala v sferi samoprodukcije, ob razvoju katere bi bilo mogoče brezposelnost odpraviti tudi brez nevarnosti upadanja osebnega in družbenega standarda.

S podrobnejšo razlago teh in še drugih možnosti zaključuje avtor še to ter prehaja na zadnje poglavje, za katerega bi lahko rekli, da je bolj ali manj neposredna aplikacija rezultatov proučevanja brezposelnosti in zaposlovanja iz prejšnjih poglavij na situacijo v Jugoslaviji. Verjetno ni pretirana ocena, če rečemo, da predstavlja to poglavje eno najboljših in najbolj poglobljenih analiz o protislovljih med politično-pravnimi in dejanskimi vidiki obstoječega sistema zaposlovanja pri nas. Avtorju je namreč s pomočjo teoretične in empirične analize uspelo razložiti številne posebnosti, ki se v jugoslovanski družbi kažejo pri delovanju trga delovne sile in obravnavanju brezposelnosti, pri analizi vrst odkrite in prikrite brezposelnosti ter njeni regionalni in socialni distribuciji, pri našem konceptu politike zaposlovanja itd. Poleg te celovite diagnoze aktualnih razmer zaposlovanja in z njim povezanih problemov pa knjiga prinaša tudi različne predloge ukrepov za regulacijo zaposlovanja. Omenjeni predlogi se navezujejo po eni strani na možnosti aplikacije klasičnih instrumentov aktivne politike zaposlovanja, po drugi strani pa tudi na možnosti aplikacije strategij alternativne politike zaposlovanja. Za slednje avtor ugotavlja, da so za jugoslovanske

razmere močno aktualne, in sicer iz dveh poglobljalnih razlogov – ker imamo v Jugoslaviji brezposelnost neskladne rasti, ki jo z ukrepi APZ ni mogoče odpraviti in ker so načela alternativne politike zaposlovanja povsem skladna s temeljnimi vrednotami našega političnega sistema. Povedano predstavlja samo najsplošnejši pregled vsebine zadnjega poglavja, saj bi njegovo izčrpnije povzemanje nujno prineslo s seboj poenostavljeno podobo sicer izredno kompleksne analize.

Zaradi številnih možnosti, ki jih knjiga nudi za bolj strokovno in družbeno bolj odgovorno načrtovanje ukrepov v sferi zaposlovanja, jo naj na koncu priporočamo v študij najprej vsem, ki se bodisi strokovno bodisi po svojih političnih zadržkih ukvarjajo s politiko zaposlovanja, nato pa tudi vsem ostalim, ki so jim kakorkoli blizu razvojna vprašanja sodobnih družb. Spričo velikih problemov brezposelnosti v drugih delih Jugoslavije in ob dejstvu, da smo v zadnjem obdobju priče uvajanja najrazličnejših ukrepov za odpravo brezposelnosti, pa gre hkrati upati, da bo knjiga kmalu prevedena še v jezike drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Sonja Pirher

MIROSLAV RUŽICA

Socijalna politika – Kritika teorijskih osnova

(Beograd 1985)

Višja šola za socialne delavce v Beogradu je pred nedavnim izdala knjigo svojega sodelavca dr. Miroslava Ružice: *Socijalna politika – Kritika teorijskih osnova*. Tekst je doktorska disertacija, ki jo je avtor zagovarjal na Pravni fakulteti v Beogradu.

Knjiga je zanimiva in pomembna za razmišljanje o socialni politiki, ker je ena prvih pri nas, ki se ukvarja s teoretičnimi problemi tega področja. Avtorjeva splošna ugotovitev, da je »bazična literatura neteoretičnega značaja, pisana v glavnem za potrebe prakse

in poučevanja« (str. 32), velja še toliko bolj za jugoslovanske razmere. Enako kot kritične misli avtorja je zanimiv sam pregled teoretičnih osnov in njihovih praktičnih izpeljav, ki odkriva idejno in politično ozadje rešitev, ki jih včasih premalo kritično prevzema naša socialna politika.

Vsebina je razdeljena na dva dela. Prvi vsebuje prikaz nekaterih teoretičnih vprašanj in koncepcij socialne politike, drugi pa opis prakse sodobne socialne politike v izbranih deželah.

Prvi del se začneja z analitično konceptualnim prikazom pojmov, ki tvorijo paradigmo »socialna politika«. Avtorjeva temeljna teza je, da »mora vsaka zamisel o socialni politiki izhajati iz nekega strateškega izbora in konceptualizacije družbenih vrednot, na katerih utemljuje, usmerja in delno uresničuje svojo prakso« (str. 7). Sam je izbral naslednje: družbena enakost, družbene potrebe, socialna varnost, družbena integracija in solidarnost.

Opisuje različne interpretacije enakosti in opozarja na razliko med neenakostjo in različnostjo. Povzema različne definicije in klasifikacije potreb, ki jih povezuje z reprodukcijo delovne sile. Ugotavlja, da se socialna politika v konceptih zavzema za nove in kvalitativne potrebe, njeni dejanski programi pa so taki, kot jih zahteva družbeni sistem. Socialno varnost utemljuje s »težnjo po varnosti«, ki je človekova splošna in trajna značilnost. Ugotavlja, da so mehanizmi socialne varnosti parcialni in protislovni in da »se nikoli ne ve, ali so samo mehanizmi subtilne eksploatacije in socialne kontrole dominantnih skupin ali dobrobit in pogoj napredka tistih, ki so jim namenjeni« (str. 22). Njegova teza o integraciji je, da bo socialna politika stalno v precepu med obstoječimi obzori in procesi družbene integracije ter zamislimi, s katerimi se teži k preseganju obstoječega. Z analizo pojma solidarnosti prikaže, da se uporablja preširoko in nespecifično ter predlaga, da se izraz solidarnost zamenja s sintagmo »distribucija in redistribucija dobrin in uslug« (str. 29).

Interpretacije pojma in družbenih funkcij socialne politike klasificira po pripadnosti avtorjev družbeno idejnim gibanjem.

Razdeli jih na tri glavne skupine.

Meščanska konzervativno-liberalna tradicija: od odklanjanja in prisiljenega sprejemanja do socialne politike kot izraza skup-